

PRZYJRZYJMY SIĘ WOLNOŚCI

**Przewodnik dla organizacji planujących
obserwację zgromadzeń**

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

Przyjrzyjmy się wolności

Przewodnik dla organizacji planujących obserwację zgromadzeń

Obserwatorki Amnesty International podczas Marszu Równości w Bydgoszczy, maj 2019 ©Amnesty International

W latach 2017–2019 Amnesty International Polska realizowała projekt obserwacji zgromadzeń; impulsem do jego rozpoczęcia stała się zmiana ustawy Prawo o zgromadzeniach, która była niezgodna z międzynarodowymi standardami w zakresie wolności zgromadzeń. Wyzaczyliśmy sobie następujący cel: przeanalizujemy stan poszanowania tych standardów w Polsce i będziemy zabiegać o zmiany w prawie krajowym i praktyce jego stosowania, aby nie dochodziło do naruszeń wolności zgromadzeń. W ramach projektu

przeszkoliliśmy ponad 50 obserwatorów i obserwatorek, przeprowadziliśmy kilkadziesiąt obserwacji (oficjalnych i nieoficjalnych), a po większości z nich opublikowaliśmy raporty, które trafiły nie tylko do opinii publicznej, lecz także do policji i władz. Spotykaliśmy się z przedstawicielami policji i decydentami, by rozmawiać o wynikach naszych obserwacji i rekomendować zmiany.

Ponad dwa lata trwania projektu były również czasem ciągłego uczenia się, ulepszania sposobów działania, wewnętrznej pracy z siecią obserwatorów i obserwatorek oraz intensywnych kontaktów z osobami i podmiotami z zewnątrz: aktywistami i aktywistkami demonstrującymi na ulicach, organizatorami zgromadzeń, innymi organizacjami oraz przedstawicielami mediów i samorządów. Ten przewodnik podsumowuje nasze doświadczenia z realizacji projektu i mamy nadzieję, że pomoże wam w planowaniu waszych działań.

DLACZEGO WARTO REALIZOWAĆ PROJEKT OBSERWACJI ZGROMADZEŃ?

- Dzięki niemu mamy realny wpływ na poszanowanie praw człowieka.
- To nowa, ciekawa propozycja zaangażowania dla aktywistów i aktywistek.
- Stanowi ambitne, długofalowe działanie, które buduje wizerunek organizacji.
- Jest szansą na pogłębianie wiedzy eksperckiej osób w organizacji oraz na budowanie świadomości standardów wolności zgromadzeń wśród demonstrujących, mediów oraz innych osób i instytucji.

1. ZANIM ZACZNIECIE

Co chcecie zmienić?

Podczas planowania projektu wyznaczyliśmy sobie dwa zasadnicze cele: pierwszym była zmiana ustawy o zgromadzeniach (cel długofalowy, trudniejszy do realizacji), drugim natomiast – analiza praktyki stosowania prawa i zabieganie o zmiany w tym zakresie (cel łatwiejszy do osiągnięcia). Ostatecznie w ramach projektu realizowano również dwa inne cele zewnętrzne i jeden wewnętrzny.

JAKIE CELE MOŻE REALIZOWAĆ PROJEKT OBSERWACJI?

- zmiana prawa krajowego niezgodnego z międzynarodowymi standardami wolności zgromadzeń;
- analiza praktyki stosowania prawa pod kątem przestrzegania standardów wolności zgromadzeń i ich zabezpieczania oraz zabieganie o zmiany w tym zakresie;
- wsparcie osób demonstrujących, które czują się bezpiecznie, widząc, że zachowanie policji jest monitorowane przez obserwatorów i obserwatorki;
- edukacja społeczeństwa, w tym samych demonstrujących, w dziedzinie ich praw, wolności zgromadzeń oraz międzynarodowych standardów w tym zakresie;
- integracja sieci aktywistów i aktywistek oraz przyciągnięcie do niej nowych osób dzięki atrakcyjności projektu.

Jakie ryzyko niesie za sobą realizacja takiego projektu w waszym kraju, mieście czy regionie?

Od końca 2015 r. w Polsce odbywało się coraz więcej masowych demonstracji, a jednocześnie rosło napięcie między demonstrującymi, kontrademonstrującymi i policją. Był to jeden z powodów, dla których zaczęliśmy projekt obserwacji. Przez ten czas sytuacja zmieniała się dynamicznie i dochodziło do eskalacji przemocy. W 2019 roku obserwowaliśmy Marsz Równości w Białymstoku, który został zaatakowany przez kontrademonstrantów. Większość obserwatorów i obserwatorek obecnych na miejscu oceniła tę obserwację jako zagrażającą ich bezpieczeństwu i mocno ją przeżyła. Od początku przygotowaliśmy się na ryzykowne sytuacje (o tym więcej w rozdziale o realizacji projektu), jednak tego rodzaju trudne obserwacje kazały nam za każdym razem zadawać sobie pytanie, czy nie narażamy obserwatorów i obserwatorek na zbyt duże zagrożenie.

Marsz Niepodległości w Warszawie, listopad 2018 @Grzegorz Żukowski

Zanim zdecydujecie się na projekt obserwacji, musicie ocenić sytuację w kraju, mieście czy regionie, w którym chcecie go prowadzić. W naszym przypadku kamizelka obserwatora zapewniała bezpieczeństwo ze strony policji (która była wcześniej informowana o naszej obserwacji), podczas przeważającej liczby zgromadzeń była też postrzegana neutralnie lub pozytywnie przez większość demonstrujących, jednak nie zabezpieczała przed agresją ze strony części demonstrantów, kontrademonstrantów czy osób postronnych. Na niektórych demonstracjach byliśmy więc bez kamizelek bądź zdejmowaliśmy lub zakładaliśmy je w trakcie, po dokonaniu oceny skali zagrożenia. Na kilkadziesiąt obserwacji przypadło kilka ryzykownych, jednak nawet jedna trudna obserwacja może zakończyć projekt, a w najgorszym wypadku – doprowadzić do tragedii.

We właściwej ocenie ryzyka może pomóc pilotaż projektu, któremu poświęcamy osobny rozdział przewodnika, lub po prostu nieformalna obserwacja paru różnych zgromadzeń dokonana przez osoby planujące projekt.

Czy macie zasoby, żeby zrealizować wyznaczone cele?

Obserwacja zgromadzeń to projekt wymagający stosunkowo dużych zasobów. Oczywiście im ambitniej określimy swoje cele, tym więcej zasobów będziemy potrzebować. Podobnie z szacowanym ryzykiem: im większym ryzykiem obarczony jest projekt, tym więcej zasobów potrzebuje realizująca go organizacja. Ludzie i zasób wiedzy to baza i jednocześnie największe wyzwanie dla projektu.

Pamiętajcie, że musicie zagwarantować rzetelność obserwacji oraz ich regularność. To podstawa do budowania swojej pozycji wiarygodnego i uznanego partnera w rozmowach z władzami oraz w debacie publicznej o prawie i praktyce jego stosowania.

OTO ZADANIA ZESPOŁU PROJEKTOWEGO OBSERWACJI ZGROMADZEŃ:

- zarządzanie zespołem, planowanie i wykonywanie ewaluacji;
- dostarczanie wiedzy eksperckiej w zakresie prawa o zgromadzeniach, krajowego i międzynarodowego;
- kontakt z instytucjami państwowymi: policją, samorządami, administracją rządową, politykami i polityczkami;
- pisanie raportów z obserwacji na podstawie raportów cząstkowych obserwatorów;
- koordynowanie sieci obserwatorów i obserwatorek – mobilizacja i rekrutacja osób oraz organizacja procesu ich szkolenia;
- zarządzanie obserwatorami w miejscu i czasie obserwacji;
- zapewnianie bezpieczeństwa podczas obserwacji wysokiego ryzyka: opracowywanie z koordynatorem/ką obserwacji oceny ryzyka, a w trakcie obserwacji zapewnianie obecności na miejscu dodatkowej osoby przygotowanej do wsparcia osób obserwujących, śledzenie na bieżąco wiadomości w mediach i mediach społecznościowych w celu identyfikacji niebezpiecznych sytuacji i alarmowania o nich koordynatora/ki obserwacji;
- praca z mediami: przygotowanie do odpowiadania na podstawowe pytania dotyczące projektu, jego celów i realizacji, a podczas każdej obserwacji gotowość do informowania mediów o tej konkretnej obserwacji;
- praca w mediach społecznościowych: informowanie za ich pośrednictwem o projekcie i konkretnych obserwacjach, a także zbieranie informacji o sytuacji podczas samej demonstracji i alarmowanie o możliwym ryzyku dla obserwujących.

Uwaga: koordynatorem/ką konkretnej obserwacji może być zarówno osoba odpowiedzialna za koordynację sieci, jak i osoba zarządzająca projektem czy inna odpowiednio przygotowana do tego osoba.

Warto już tutaj zaznaczyć, że obserwatorami w naszym projekcie byli zarówno pracownicy i pracowniczki biura Amnesty, jak i wolontariusze i wolontariuszki. Ten model się sprawdził, jednak skutkowało tym, że raz na dwa miesiące pracowniczki ds. fundraisingu czy administracji w swoim czasie pracy zajmowały się obserwacją, a nie tylko głównymi obowiązkami. Był to jednak świadomy wybór wynikający z nadania projektowi wysokiego priorytetu.

2. PLANOWANIE I PILOTAŻ PROJEKTU

Szkolenie Obserwatorów Amnesty International, kwiecień 2017 ©Amnesty International

Ta faza zajęła nam około ośmiu miesięcy i choć dość swobodnie przeszła w realizację projektu właściwego, warto zwrócić uwagę na zalety poprzedzenia tego etapu pilotażem. Jak wyglądały planowanie i pilotaż projektu?

- Przeprowadziliśmy analizę prawa krajowego, rozmawialiśmy z ekspertami i ekspertkami od tematyki wolności zgromadzeń i sformułowaliśmy cele projektu.

- 🕒 Przeanalizowaliśmy doświadczenie innej polskiej organizacji, która prowadziła obserwację zgromadzeń, jak również zapoznaliśmy się z podobnymi działaniami innych sekcji Amnesty International, głównie ze Stanów Zjednoczonych i Australii; opracowaliśmy na tej podstawie zasady obserwacji.
- 🕒 Ustaliliśmy wstępne zasady wyboru zgromadzeń do obserwacji; założyliśmy, że będziemy obserwować zgromadzenia o różnych postulatach, różnej liczbie osób uczestniczących i w różnych miastach, a wiedzę o nadchodzących wydarzeniach będziemy czerpać zarówno z mediów społecznościowych i tradycyjnych, jak i ze stron samorządów, którym w Polsce zgłasza się zgromadzenia i które publikują o nich informacje.
- 🕒 Zidentyfikowaliśmy osoby, które mogłyby nas wspomóc przy szkoleniu obserwatorów i obserwatorek.
- 🕒 Opracowaliśmy zasady działania sieci obserwatorów, zaplanowaliśmy i przeprowadziliśmy pierwsze dwudniowe szkolenie.
- 🕒 W ciągu pięciu miesięcy przeprowadziliśmy osiem obserwacji, co uznaliśmy za dobry wynik, jednak tylko jedna odbyła się poza Warszawą (gdzie mieści się biuro Amnesty), co zidentyfikowaliśmy jako wyzwanie na przyszłość.
- 🕒 Przeprowadziliśmy ewaluację zasad obserwacji, rekrutacji i szkolenia osób, co pozwoliło nam lepiej realizować obserwacje w fazie właściwej projektu (wnioski i ulepszenia, które wprowadziliśmy po pilotażu, zostaną omówione zbiorczo w kolejnym rozdziale).

Przez ten czas nasza komunikacja wewnętrzna i zewnętrzna była spójna: informowaliśmy o rozpoczęciu i prowadzeniu pilotażu projektu obserwacji. Komunikowaliśmy tym samym, że planujemy intensywniejsze zajmowanie się tematem zgromadzeń, przy czym nie pozostawialiśmy wątpliwości, że jesteśmy w fazie testowej, przygotowawczej. Budowaliśmy zatem swoją pozycję partnera w dyskusji o wolności zgromadzeń, zapewniając sobie czas na dopracowanie szczegółów.

Warto w tym momencie podkreślić, że faza uczenia się i ulepszania nie zakończyła się na etapie pilotażu. Po około roku trwania projektu właściwego przeprowadziliśmy ewaluację wewnętrzną sposobu działania i pracy z udziałem obserwatorów i obserwatorek.

3. REALIZACJA PROJEKTU OBSERWACJI

Obserwatorzy Amnesty International na Marszu Równości w Bydgoszczy, maj 2019 ©Amnesty International

Sieć obserwatorów i obserwatorek zgromadzeń

Największym wyzwaniem na początku, ale również w trakcie realizacji projektu jest stworzenie, rozwijanie i podtrzymywanie sieci obserwatorów i obserwatorek oraz przygotowanie ich do rzetelnego wykonywania zadań.

Jak rekrutowaliśmy osoby do projektu? Skupialiśmy się na angażowaniu osób już związanych z organizacją: aktywistów i aktywistek z grup lokalnych, osób działających w naszych projektach edukacyjnych, członkach i członkiniach stowarzyszenia, którzy nie byli do tej pory mocniej zaangażowani w działania. Jednak rekrutacja była też otwarta dla osób z zewnątrz, szczególnie działających w innych organizacjach podobnych do naszej. Obok wolontariuszy i wolontariuszek do sieci zostali włączeni pracownicy i pracowniczki biura Amnesty. Od początku przyjęliśmy założenie, że organizacja zwraca koszty dojazdu i ewentualnie noclegu obserwatorom i obserwatorce biorącym udział w szkoleniu lub obserwacji poza ich miejscem zamieszkania.

Wszyscy przyszli obserwatorzy i obserwatorzy musieli wziąć udział w dwudniowym szkoleniu. Szkolenie jest konieczne nie tylko do zdobycia wiedzy czy integracji z innymi, lecz także przede wszystkim do dobrego zrozumienia standardów obserwacji i całego procesu. W pierwszej jego części przekazywaliśmy podstawową wiedzę o standardach wolności zgromadzeń, polskim prawie oraz uprawnieniach i metodach działania policji. Szczególnie ten ostatni obszar okazał się kluczowy i podczas kolejnych szkoleń, podstawowych i dodatkowych; przykładaliśmy do niego dużą wagę. Zapraszaliśmy byłych policjantów i policjantki, żeby zapewnić osobom uczestniczącym jak najlepsze, praktyczne przygotowanie do obserwacji. Zależało nam nie tylko na zaznajomieniu się z przepisami regulującymi granice działania funkcjonariuszy (szczególnie dotyczącymi stosowania środków przymusu bezpośredniego), poznaniu wyposażenia policji oraz strategii zabezpieczania zgromadzeń, lecz także na dowiedzeniu się, jak w praktyce wyglądają przygotowania do pracy

*Marsz Powstania Warszawskiego, Warszawa,
sierpień 2018 @Amnesty International*

i działanie policji. Osoby otrzymywały pakiet materiałów do utrwalania i rozwijania wiedzy w domu. W drugiej części szkolenia omawialiśmy z przyszłymi obserwatorami i obserwatorkami zasady działania sieci i standardy zachowania się podczas obserwacji (o których więcej poniżej). Ważne było dla nas, żeby osoby zdążyły się poznać i zintegrować, mimo ograniczonego czasu szkolenia.

Integracja osób w sieci oraz podtrzymywanie ich zaangażowania w projekt odbywały się dwutorowo. Osoby miały możliwość wymiany informacji i przemyśleń w zamkniętej grupie na Facebooku. Średnio raz na pół roku oferowaliśmy również możliwość spotkania w celu rozwijania umiejętności i wiedzy, integracji oraz ewaluacji dotychczasowych działań. Mimo to utrzymywanie zaangażowania sieci było dużym wyzwaniem. W ostatecznej ewaluacji osoby należące do sieci oceniły je jako niewystarczające. Na pewno mogliśmy wdrożyć więcej rozwiązań integracyjnych i szkoleniowych, szczególnie takich, które odbywałyby się online. Osoby odchodziły z projektu zazwyczaj z powodu braku czasu, jednak zdarzyła się również sytuacja odejścia z powodów światopoglądowych. W przypadku tej osoby trudnością była obserwacja zgromadzenia sprzecznego z jej światopoglądem oraz zaakceptowanie, że prawo do wolności zgromadzeń chroni również wolność demonstrujących, których poglądy mogą być uznane za niepokojące czy nawet godne potępienia.

Wybór zgromadzeń do obserwacji

Żeby móc przejść do kwestii wyboru zgromadzeń do obserwacji, warto na wstępie wskazać trzy sposoby pozyskiwania informacji o nadchodzących wydarzeniach mających status zgromadzeń publicznych. Pierwszym jest monitoring mediów społecznościowych i tradycyjnych, a więc śledzenie zapowiedzi wydarzeń. Drugim jest otrzymywanie informacji wysyłanych bezpośrednio przez organizatorów zgromadzenia, którzy chcą, żeby ich zgromadzenie obserwować. Im bardziej zaawansowany i nagłośniony jest projekt obserwacji, tym więcej jest zgłoszeń bezpośrednich i należy się przygotować na to, że niektórym organizatorom trzeba będzie odmówić. Trzeci sposób to gromadzenie informacji o zgromadzeniach pochodzących z wewnątrz sieci obserwatorów, np. odbywających się w miejscu zamieszkania danego obserwatora/ki.

Warto przez cały czas trwania projektu wykorzystywać te trzy metody pozyskiwania informacji. Monitoring Internetu pozwalał nam wyszukiwać ważne zgromadzenia, których organizatorzy nie znają nas lub nie cenią naszej pracy, oraz takie, które odbywają się w miastach nieobjętych przez naszą sieć obserwatorów i obserwaterek. W czasie trwania projektu pewne zgromadzenia były obserwowane przez nas regularnie w związku z obecną w polskim prawie instytucją zgromadzenia cyklicznego (w praktyce odbywającego się co rok czy co miesiąc wydarzenia, któremu władze nadały status ważnego społecznie i mającego cykliczny charakter).

Od początku założyliśmy, że będziemy obserwować głównie zgromadzenia zgłoszone organowi samorządu, głoszące różne postulaty, o różnym przesłaniu światopoglądowym (m.in. prodemokratyczne, narodowo-patriotyczne, antyfaszystowskie, ekologiczne). W praktyce często obserwowaliśmy też tzw. zgromadzenia spontaniczne. Szczególnie interesowały nas sytuacje, w których równoległe blisko siebie odbywały się dwa lub więcej zgromadzenia o charakterze demonstracji i kontrdemonstracji.

WYZWANIE: OBSERWACJE POZA MIASTEM BĘDĄCYM SIEDZIBĄ ORGANIZACJI

Najtrudniejszym dla nas zadaniem było monitorowanie i organizacja obserwacji poza miastem, w którym mieści się nasze biuro. Chcieliśmy, aby takich obserwacji odbyło się jak najwięcej, żebyśmy mogli analizować sytuację w całym kraju, jednak musieliśmy stawić czoła pewnym wyzwaniom:

- często zbyt późno pozyskiwaliśmy informację o zgromadzeniu, a organizacja obserwacji zamiejscowej trwa nieco dłużej;
- ponieważ połowę naszej sieci obserwatorów/ek stanowiły osoby pracujące w biurze Stowarzyszenia w Warszawie, siłą rzeczy łatwiej było zebrać osoby na obserwację w tym mieście;
- najtrudniej było zorganizować obserwację w miejscowości, w której nie mieliśmy grupy aktywistycznej ani żadnego obserwatora na miejscu;
- osobie koordynującej brakowało znajomości topografii terenu, więc musiała posiłkować się aplikacjami Google Maps i Street View.

Jeśli więc zamierzacie prowadzić projekt na rozległym terenie, np. całego kraju, warto od początku zwracać szczególną uwagę na:

- stałe monitorowanie wiadomości o zgromadzeniach z kilku obszarów czy miast, poza miejscem siedziby biura;
- rozbudowywanie sieci obserwatorów i obserwatorek, aby była jak najrozleglejsza geograficznie;
- zachęcanie obserwatorów do proponowania zgromadzeń z ich terenu;
- motywowanie obserwatorów do obserwacji wyjazdowych; trzeba ich uprzedzić jeszcze na szkoleniu, że część obserwacji może odbywać się ad hoc i wtedy ważna jest ich szybka reakcja.

Kontakt z instytucjami państwowymi odpowiedzialnymi za realizację standardów wolności zgromadzeń oraz organizatorami zgromadzenia

Nasz projekt miał na celu zmianę prawa lub praktyki w zakresie wolności zgromadzeń, dlatego kluczowe było inicjowanie i podtrzymywanie relacji z instytucjami państwowymi odpowiedzialnymi za ten obszar, czyli policją (na różnych szczeblach), samorządem i ministerstwem spraw wewnętrznych. Instytucje te, jak również organizatorzy zgromadzenia, byli informowani odpowiednio wcześniej o każdej obserwacji, jak również dostawali raport z obserwacji.

Z czasem kontakty te stały się coraz częstsze i byliśmy zapraszani np. na spotkania organizowane przez samorząd dotyczące zgromadzeń na jego terenie czy na debaty i wydarzenia

Obserwatorka Amnesty International podczas obserwacji tzw. miesięcznicy smoleńskiej w Warszawie, lipiec 2017 @ Amnesty International

związane z wolnością zgromadzeń. Są to często aktywności mniej widoczne na zewnątrz, ale ważne i angażujące dość dużo zasobów.

➔ **Komunikacja z mediami**

Media mogą wspierać projekt obserwacji, nagłaśniając działania, ale mogą też utrudniać pracę. Warto być na to przygotowanym. Największą trudność w relacji z mediami stanowi charakter obserwacji, z którego wynika brak możliwości bieżącego komentowania obserwowanych wydarzeń. Mediom często zależy na szybkim komentarzu i krótkim, zdecydowanym komunikacie na temat wydarzeń. Natomiast obserwacja ma na celu rzetelne opisanie przebiegu zgromadzenia, a to może wymagać czasu. Zazwyczaj nie będziemy gotowi do skomentowania konkretnych wydarzeń czy incydentów na żywo czy godzinę po zakończeniu zgromadzenia. Osoba odpowiedzialna za kontakt z mediami w organizacji powinna być na to przygotowana. Ad hoc możemy informować media o: zakresie i celu tej konkretnej obserwacji (bez podawania wyników i wniosków z niej), zakresie i celach projektu obserwacji, ogólnie o standardach wolności zgromadzeń, terminie przygotowania raportu z obserwacji. Pamiętajmy, że obserwatorzy i obserwatorzy nie mogą komentować obserwacji podczas jej trwania, nawet jeśli są zaczepiani przez media na ulicy. Należy ich przygotować do asertywnego, ale uprzejmego odmawiania.

➔ **Zasady obserwacji i raportowania**

Neutralność, obiektywizm, bezpieczeństwo – to ideały, do których dążyliśmy w obserwacji i raportowaniu. W ramach zasady obiektywizmu obserwatorzy i obserwatorzy mieli m.in. raportować jedynie o zdarzeniach, które widzieli na własne oczy. Mieli zachowywać się i raportować neutralnie, a więc z jak najdalej idącym opanowaniem, bez emocji, zawsze stojąc z boku i obserwując z zewnątrz (zarówno w sensie fizycznej obecności, jak i psychicznego podejścia do sytuacji). Wreszcie kluczowe było zawsze bezpieczeństwo osób obserwujących.

Jednym ze sposobów realizacji tej zasady było działanie w parach, które nie mogły się rozdzielać. Podczas trwania projektu doprecyzowaliśmy i rozwijaliśmy sformułowane na początku zasady obserwacji. Całość tych standardów znajdziecie w załączniku 2.

Logistyka obserwacji

Zapadła decyzja o obserwacji danego zgromadzenia. Co dalej?

- ⦿ Ustala się minimalną liczbę osób potrzebnych do obserwacji (w zależności od przewidywanej wielkości zgromadzenia, od tego, czy będzie kontrdemonstracja oraz możliwych incydentów podczas zgromadzenia), zastanawiając się od razu, czy jest to liczba elastyczna, czy absolutne minimum; warto założyć, że ze zgłoszonych osób minimum jedna ostatecznie „wypadnie” w ostatniej chwili.
- ⦿ Sieć otrzymuje zawiadomienie o poszukiwaniach osób do obserwacji i o ostatecznym terminie zgłaszania się.
- ⦿ Z jak największym wyprzedzeniem, minimum kilka dni przed zgromadzeniem, ustala się, czy zebrała się grupa obserwacyjna. Nie dotyczy to zgromadzeń, które są ważne z punktu widzenia projektu, a o których dowiadujemy się jeden–dwa dni wcześniej. Wtedy można próbować zorganizować mniejszą obserwację albo zdecydować się na obserwację nieformalną, czyli bez kamizelek, o której nie informujemy i której wyniki wykorzystujemy wyłącznie wewnątrz, nie do opracowania raportu.
- ⦿ O obserwacji informuje się władze odpowiedzialne za przyjęcie zgłoszenia o zgromadzeniu i jego zabezpieczenie (w Polsce to samorząd oraz policja). Koordynator/ka sporządza pismo o obserwacji, imienne upoważnienie dla każdego obserwatora, podpisane przez dyrektorkę organizacji. Można je okazać np. policji podczas obserwacji, jeśli zachodzi potrzeba.
- ⦿ Koordynator/ka sprawdza, gdzie znajdują się miejsca bezpieczne, potencjalnie zapewniające schronienie (np. sklepy spożywcze, kawiarnie, które będą wtedy otwarte); czy są miejsca ryzykowne, gdzie np. obserwatorzy mogą zostać zablokowani albo gdzie może się odbywać kontrdemonstracja; czy w miejscu lub na trasie zgromadzenia jest prowadzony monitoring miejski. Można posiłkować się aplikacją Google Street View. Jeżeli jest możliwość, koordynator/ka udaje się wcześniej osobiście na miejsce zgromadzenia.
- ⦿ Obserwujący otrzymują mailem informację o godzinie i miejscu zbiórki (może to być np. park, skwer w pewnej odległości od miejsca zgromadzenia; musi to być miejsce, które będzie bezpieczne i w którym ryzyko podsłuchania naszych ustaleń przez osoby trzecie jest znikome). Jeśli dana osoba nie mieszka w mieście obserwacji lub słabo je zna, musi poświęcić trochę czasu na wirtualne przestudiowanie miejsca obserwacji.

- ☉ W dniu obserwacji koordynator/ka obserwacji dokonuje podziału zespołu na pary obserwacyjne, tworzy grupę obserwacji w komunikatorze internetowym i zaprasza obserwujących, przypisując im nazwy, np. para 1, para 2. Może to być np. aplikacja Facebook Messenger, WhatsApp lub Signal, w zależności od poziomu szyfrowania, który uznano za niezbędny. Ważne, żeby to była stale ta sama aplikacja i żeby wszystkie osoby miały ją zainstalowaną.
- ☉ Na miejscu zbiórki wszyscy muszą pojawić minimum 30 minut przed godziną startu zgromadzenia. Koordynator/ka rozdaje wydrukowane mapki miejsca obserwacji oraz imienne upoważnienia dla każdej osoby. Jeśli obserwacja jest potencjalnie niebezpieczna, rozdaje miniapteczki oraz informuje o najlepszych miejscach do schronienia się w razie potrzeby. Można je wcześniej nanieść na mapki. Koordynator/ka sprawdza, czy wszyscy mają dostęp do wirtualnej grupy w komunikatorze internetowym.
- ☉ Koordynator/ka przypomina zasady korzystania z wirtualnej grupy na komunikatorze, czyli przede wszystkim wymóg pisania tylko i wyłącznie o wydarzeniach ważnych lub dotyczących nie tylko konkretnej pary (*blokada policji w miejscu X*) oraz wymóg odpowiadania na wezwanie koordynatora/ki (*Para 1, czy u was spokojnie?*). Należy ograniczyć komunikaty do minimum, ponieważ jeśli jest ich zbyt wiele, chaos w wirtualnej grupie może utrudnić wyłapanie kluczowych wiadomości.
- ☉ Koordynator/ka informuje o rozmieszczeniu par. Miejsce każdej z par można zaznaczyć na mapie, jeśli zgromadzenie jest stacjonarne; jeśli jest ruchome, każda para musi znać rozmieszczenie wszystkich pozostałych i wiedzieć, kto przemieszcza się po której ze stron zgromadzenia (pomagają tu określenia par typu: „para na czele z prawej”, „para na czele z lewej”, „para w połowie po prawej”, „para idąca za zgromadzeniem na tyle”). Obserwatorzy/ki unikają wchodzenia w tłum i łączenia się z uczestnikami i uczestniczkami zgromadzenia.
- ☉ Koordynator/ka informuje, czy obserwacja jest prowadzona w kamizelkach i w jakich sytuacjach je zakładać/zdejmować.
- ☉ Osoba koordynująca powinna być nastawiona na zmotywowanie obserwatorów i obserwatorek, podkreślenie znaczenia ich pracy i obserwacji. Ważne, żeby na początku i na końcu obserwacji podziękować im za udział.
- ☉ Wyposażenie obserwatora/ki to: kamizelka, identyfikator, imienne pismo o obserwacji, smartfon (jeśli obserwacja jest długa, a telefon ma słabą baterię, również powerbank; zaleca się, żeby koordynator/ka obserwacji miał/a awaryjny powerbank do pożyczania), woda i niewielka przekąska, a przypadku obserwacji stanowiących większe zagrożenie również podręczna miniapteczka wyposażona w specjalne chusteczki niwelujące działanie gazu łzawiącego. Większość obserwatorów/ek korzystała ze smartfonów, nieliczne osoby decydowały się na małe tradycyjne notesiki. Używanie smartfona mniej przyciąga uwagę, co może być kluczowe przy obserwacji

bez kamizelek, kiedy trzeba wtopić się w otoczenie. Można ułatwić sobie pracę, korzystając z aplikacji do notowania, która automatycznie zapisuje godzinę sporządzenia każdej notatki. W parach zazwyczaj jedna osoba była odpowiedzialna za notowanie, a druga za zdjęcia i wideo.

- Pary obserwacyjne rozchodzą się na swoje pozycje i prowadzą obserwację. Koordynator/ka krąży po miejscu lub trasie zgromadzenia przez cały czas. Ma za zadanie elastycznie reagować na sytuację i jeśli zajdzie potrzeba, przesuwa pary w inne miejsca niż ustalone na początku. Próbowaliśmy opcji śledzenia, w której koordynator/ka ogląda na mapie, gdzie są obserwatorzy/ki (umożliwia to Google Maps), jednak było to dość skomplikowane, a wartość dodana – niewielka. Koordynator/ka podejmuje kluczowe decyzje o przegrupowaniu lub w sytuacji krytycznej o przerwaniu i wcześniejszym zakończeniu obserwacji.
- W konwersacji grupowej w komunikatorze internetowym koordynator/ka informuje pary o zakończeniu obserwacji i miejscu spotkania podsumowującego.
- Spotkanie podsumowujące może trwać zaledwie 10 minut, ale czasami potrzeba na nie znacznie więcej czasu. Koordynator/ka informuje, do kiedy czeka na raporty cząstkowe z obserwacji od każdej pary. Jeśli obserwacja dostarczyła silnych emocji, osoby mają większą potrzebę opowiedzenia innym o swoich doświadczeniach. Pamiętajmy, że spotkanie podsumowujące nie zastępuje spisanych raportów z obserwacji. Spotkanie podsumowujące ma spełnić cztery cele: 1. upewnienie się, że wszyscy są bezpieczni; 2. oficjalne zamknięcie obserwacji i podziękowanie wszystkim za ich pracę; 3. wymiana informacji o sytuacjach problematycznych i upewnienie się, że któraś z par je widziała (np. wynoszenie kontrademonstrantów z trasy demonstracji), szybkie ustalenie podstawowych wniosków; 4. podzielenie się przeżyciami i ochłonięcie przez rozejściem się do domów.

CO W OCENIE OBSERWATORÓW I OBSERWATOREK NAJBARDZIEJ IM PRZESZKADZAŁO LUB UTRUDNIAŁO PRACĘ PODCZAS ZGROMADZEŃ?

- pogoda;
- natężenie emocji wśród demonstrujących;
- negatywne komentarze ze strony demonstrantów i kontrademonstrantów; zaczepianie przez media;
- nuda, powtarzalność;
- trudność wyjścia z roli z aktywisty/ki, osoby demonstrującej i wejścia w rolę neutralnego obserwującego.

➔ Sporządzanie raportu

Obserwatorzy i obserwatorki w parach, w których pracowali, wypełniają raport cząstkowy (formularz w załączniku 3.) i wysyłają go do koordynatora/ki obserwacji. Mają na to zazwyczaj 48 godzin. Jeśli w danej parze jedna osoba odpowiadała za spisywanie obserwacji na bieżąco podczas zgromadzenia, a druga za zdjęcia i wideo, mogą podzielić się tak samo podczas uzupełniania raportu cząstkowego. Ważne, żeby każde zdjęcie i wideo zostały krótko opisane z podaniem miejsca i czasu zdarzenia. Dobrze jednak, żeby obydwie osoby sprawdziły tekst i ustaliły wspólną wersję opisu wydarzeń, zanim wyślą raport cząstkowy. Czasem opis tego samego incydentu sporządzony przez dwie osoby może się delikatnie różnić, a ta różnica jest ważna, np. przy ostatecznej ocenie, czy policjanci użyli nadmiernej siły.

Koordinator/ka obserwacji zbiera raporty cząstkowe i sporządza roboczą wersję ostatecznego raportu z obserwacji. Następnie czytają go i redagują osoby z zespołu projektowego: osoba z wiedzą ekspercką na temat wolności zgromadzeń i osoba odpowiadająca za kontakty z władzami (w waszej organizacji to może być jedna i ta sama osoba). W międzyczasie może być potrzebne spotkanie kilku osób z zespołu projektowego w celu omówienia problematycznych kwestii, jak również kontakt z wybraną parą obserwacyjną w celu uściślenia opisu wydarzeń.

Standardowy raport opisuje przebieg zgromadzenia lub zgromadzeń, kontrademonstracje, sytuacje niebezpieczne, zabezpieczenie zgromadzenia i zachowanie policji w świetle obowiązujących standardów oraz wnioski z obserwacji.

Obserwatorka Amnesty International podczas obserwacji tzw. miesięcznicy smoleńskiej, Warszawa, czerwiec 2017 @Amnesty International

Ostateczna wersja raportu jest publikowana na stronie internetowej organizacji najszybciej, jak to możliwe, najlepiej nie później niż siedem dni po obserwacji. W praktyce dotrzymanie tego terminu było dla nas zawsze trudne, ale warto wyznaczyć sobie standard, do którego realizacji będzie się dążyć. Po publikacji raport jest przesyłany wraz z listem wprowadzającym do organizatorów zgromadzenia, odpowiednich instytucji państwowych oraz ewentualnie do mediów wraz z informacją prasową. Zgromadzenia i obserwacje są różne: niektóre budzą ogromne emocje i wtedy warto poinformować media o powstałym raporcie z obserwacji. Czasem jednak obserwacje dotyczą mniej znaczących zgromadzeń, które budzą małe zainteresowanie mediów.

Ewaluacja i informacje zwrotne dla obserwatorów i obserwatorek

Projekt obserwacji zgromadzeń to ciągły proces uczenia się i ulepszania przyjętych rozwiązań. Wprowadzaliśmy je, mając w pamięci cel główny naszego projektu, czyli wpłynięcie na prawo i praktykę w zakresie wolności zgromadzeń, jak również chcąc poprawiać realizację standardów obserwacji i tworzyć jak najlepsze warunki do pracy obserwatorów i obserwatorek. Udział w ewaluacjach śródterminowych był ważny dla sieci. Niektóre osoby sygnalizowały nam nawet, że po każdej obserwacji chciałyby otrzymać informację, czy sposób wypełniania raportu cząstkowego był poprawny, co mogłyby zrobić lepiej. Ważne, żeby obserwatorzy i obserwatorzy cały czas czuli się częścią projektu, a umożliwienie im oceniania i ulepszania projektu jest sposobem na podkreślenie szczególnej roli, którą w nim odgrywają.

Działania pomiędzy obserwacjami

Projekt obserwacji musi być podtrzymywany również poza wzmożoną aktywnością, która się wiąże z samą obserwacją, co było dla nas największym wyzwaniem. Warto jednak na koniec zwrócić uwagę na te mniej widoczne, a niezbędne działania w projekcie:

- praca z siecią pomiędzy obserwacjami: rozwijanie wiedzy i zwiększanie kompetencji obserwatorów i obserwatorek, integracja sieci (oba działania w dużej mierze mogą się odbywać online, choć spotkania na żywo są ku temu najlepszą okazją), przekazywanie indywidualnej informacji zwrotnej osobom w sieci; brak aktywnego kontaktu pomiędzy obserwacjami może sprawić, że zaangażowane osoby odniosą nieprzyjemne wrażenie, że są mało znaczącymi wykonawcami w projekcie, a nie jego integralną częścią;
- praca z decydentami, instytucjami odpowiedzialnymi za przestrzeganie standardów wolności zgromadzeń;
- współpraca z innymi organizacjami pozarządowymi aktywnymi w tym temacie lub potrzebującymi szkolenia w zakresie standardów i praktycznego wymiaru organizacji zgromadzeń.

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik 1. Przykładowy program szkolenia dla obserwatorów i obserwatorek

Dzień 1.

11:00–12:30 Wprowadzenie, integracja, cele i założenia szkolenia

12:30–12:45 Przerwa

12:45–14:15 Standard wolności zgromadzeń

14:15–15:00 Przerwa obiadowa

15:00–16:30 Wolność zgromadzeń w Polsce

16:30–16:45 Przerwa

16:45–19:00 Ustawa o policji – uprawnienia i praktyka służb zabezpieczających zgromadzenia

Dzień 2.

09:00–9:30 Wprowadzenie do dnia

09:30–11:00 Jak obserwować – standardy zachowania obserwatora/ki, porady praktyczne

11:00–11:15 Przerwa

11:15–12:45 Zachowanie w trudnych sytuacjach

12:45–13:30 Przerwa obiadowa

13:30–15:15 Organizacja procesu obserwacji

15:15–15:45 Ewaluacja i zakończenie szkolenia

Załącznik 2. Zasady i standardy obserwacji zgromadzeń przez osoby obserwujące (OO)

ZASADY BEZPIECZEŃSTWA

1. Bezpieczeństwo jest naczelną zasadą obserwacji zgromadzeń. OO. powinny dbać o bezpieczeństwo własne i osoby, z którą tworzą parę. Zapewnianie bezpieczeństwa zgromadzenia nie jest celem projektu. OO. powinny udzielać pierwszej pomocy przewidzianej prawnie.
2. OO. zawsze pracują w co najmniej dwuosobowym zespole, mają plan działania i uzgadniają środki i kierunki komunikacji między sobą. Po zakończeniu zgromadzenia zespół powinien spotkać się w ustalonym wcześniej miejscu.
3. W uzasadnionych wypadkach OO. może opuścić miejsce zgromadzenia ze względu na swoje bezpieczeństwo po uprzedzeniu osoby koordynującej.
4. OO. powinny utrzymywać stałą łączność z osobą koordynującą i postępować zgodnie z jej zaleceniami.
5. OO. powinny zachować czujność i kierować się zasadą „bezpieczeństwo przede wszystkim”.

ZASADY OGÓLNE

1. OO. muszą przestrzegać prawa i znać przepisy dotyczące zgromadzeń. Powinny w każdych okolicznościach pracować w granicach prawa i postępować zgodnie z poleceniami policji/innych służb. Jeżeli osoba obserwująca jest świadkiem/świadkinią działań bezprawnych (policji, demonstrujących lub innych osób), może zostać później poproszona o złożenie zeznań lub przedstawienie dowodów w tej sprawie. Zespół Amnesty International, w tym osoba obserwująca, powinni zostać poinformowani o takim wydaniu.
2. OO. powinny być widoczne, tj. ubrane w żółte kamizelki z oznaczeniem „Obserwator” lub w inny wskazany sposób. OO. powinny mieć przy sobie identyfikatory i upoważnienia wystawione przez Amnesty International.
3. OO. powinny wyglądać schludnie, nie nosić ze sobą materiałów wyrażających ich światopogląd czy w jakikolwiek sposób prowokujących.
4. OO. nie powinny zachowywać się w sposób, który mógłby naruszać wizerunek organizacji, w szczególności nie mogą spożywać alkoholu, narkotyków lub innych substancji odurzających przed i w trakcie zgromadzenia; powinny szanować powierzone materiały i zachowywać się godnie.
5. Raporty z obserwacji zgromadzeń powinny być czytelne, staranne, jasne, zwięzłe, dokładne, bezstronne oraz oparte na tym, co osoby obserwujące bezpośrednio widziały

oraz słyszały (nie na przekazach osób trzecich). OO. nie powinny ulegać żadnym próbom wpływu na treść sprawozdań. Język sprawozdań powinien być neutralny i oparty na faktach i obserwacjach.

6. OO. nie powinny korzystać z mediów społecznościowych podczas zgromadzeń i komentować ich przebiegu w trakcie oraz po ich zakończeniu (nie wrzucać zdjęć, nie oznaczać się). Jedynym oficjalnym stanowiskiem będzie raport z obserwacji dostępny na stronie organizacji.
7. OO. pracują w parach lub grupach, w ramach zespołów, na obszarach wyznaczonych przez koordynatora. Nie powinny zmieniać pozycji bez wiedzy i zgody osoby koordynującej.
8. OO. nie powinny stać/iść bezpośrednio w zgromadzeniu; mają zachowywać pozycję, która pozwoli im dostrzec wszelkie istotne zdarzenia.
9. OO. powinny przebywać blisko policji/innych służb i obserwować ich działanie, ale nie utrudniać im podejmowania czynności, zachowując wobec nich neutralność.
10. OO. powinny w czasie obserwacji mieć ze sobą dowód osobisty, upoważnienie, materiały dostarczone przez Amnesty i rzeczy/sprzęty wyznaczone przez osobę koordynującą. Powinny unikać noszenia ze sobą przedmiotów osobistych, zwłaszcza cennych.

STANDARDY NEUTRALNOŚCI

1. OO. powinny zachować neutralność, która nie może być podważona w szczególności przez pozycję, z której prowadzą obserwację, wygląd i zachowanie, w tym komunikację.
2. OO. nie powinny niepotrzebnie komunikować się z uczestnikami/uczestniczkami zgromadzenia, w szczególności udzielać porad i pomocy, wyrażać opinii na temat przebiegu wydarzeń, działań uczestników/czek zgromadzenia lub kontrademonstracji oraz działań służb zabezpieczających.
3. W trakcie zgromadzenia OO. nie powinny rozmawiać z mediami i przekazywać stanowiska organizacji na żaden temat. Odpowiedzi na zapytania ze strony mediów ograniczają się do przedstawienia się jako OO. Amnesty International obserwująca zgromadzenie pod kątem realizacji prawa do wolności zgromadzeń i podania kontaktu do rzeczniczki prasowej AI.
4. OO. na żądanie służb zabezpieczających powinny okazać dowód osobisty, ale nie powinny udzielać informacji związanych z zaobserwowanymi zdarzeniami, przekazywać im swoich notatek czy składać zeznań bez wiedzy i zgody koordynatora.
5. OO. nie powinny legitymować się uczestnikom/uczestniczkom zgromadzenia ani wyznaczonym przez nie służbom porządkowym innym niż służby państwowe.

Załącznik 3. Formularz raportu cząstkowego spisywanego przez pary obserwujące

Imię i nazwisko:	Data:
Lokalizacja zgromadzenia (miejsowość i adres):	
Godzina rozpoczęcia obserwacji:	Godzina zakończenia obserwacji:

Zgromadzenie

Przy opisywaniu zdarzeń należy wpisywać dokładną godzinę.

Przy umieszczanym zdjęciu należy dodać dokładny jego opis, w tym dokładny adres i godzinę.

Pomiń pytanie, jeśli nie potrafisz udzielić odpowiedzi.

CHARAKTERYSTYKA I PRZEBIEG ZGROMADZENIA

1. Czy zgromadzenie było stacjonarne, czy ruchome (opisz rejony przemieszczania się, trasę).	
2. Ile osób uczestniczyło w zgromadzeniu? Uwzględnij informacje o tym, jak się zmieniała liczba osób uczestniczących z upływem czasu.	
3. Czy podczas zgromadzenia były wznoszone okrzyki/śpiewy/hasła/transparenty? Opisz jakie.	
4. Opisz główne punkty programu zgromadzenia z podaniem dokładnego czasu.	
5. Opisz zachowania uczestników/uczestniczek zgromadzenia wobec kontrademonstrantów/kontrademonstrantek, policji/innych służb, osób postronnych, mediów, obserwatorów/obserwaterek Amnesty International.	
6. Opisz wszelkie zauważone akty przemocy, użycia siły.	
7. Inne istotne informacje dotyczące przebiegu zgromadzenia i uczestników/uczestniczek.	
8. Kiedy i przez kogo zgromadzenie zostało rozwiązane. Co działo się po rozwiązaniu zgromadzenia?	

KONTRDEMONSTRACJE

1. Ile osób uczestniczyło w kontrademonstracji?	
2. Czy kontrademonstranci/ kontrademonstrantki trzymali jakieś transparenty/wznosili okrzyki?	
3. Opisz zachowania kontrademonstrantów/ kontrademonstrantek. Czy byli pokojowo nastawieni?	
4. Czy kontrademonstranci/ kontrademonstrantki mogli podejść do głównego zgromadzenia? Czy byli słyszalni i widoczni dla uczestników/uczestniczek głównego zgromadzenia?	

ZABEZPIECZENIE ZGROMADZENIA

1. Gdzie znajdowały się blokady/ barykady i ile ich było?	
2. Czy policja używała jakiejkolwiek taktyki (poza policyjnym kordonem), która utrudniała osobom uczestniczącym opuszczenie jakiegoś miejsca? Co mogło być powodem takiego działania policji (np. czy zaobserwowałaś/eś użycie przemocy przez protestujących)?	

<p>3. Jak długo trwało to działanie (odcięcie osób uczestniczących od zgromadzeń)?</p>	
<p>4. Czy zaobserwowałeś/eś użycie siły lub groźby użycia siły?</p>	
<p>5. Opisz każde użycie siły przez policję oraz wszystkie okoliczności, w których była użyta, np. próby uspokojenia zamieszek/konflikty pomiędzy grupami/próby usunięcia poszczególnych osób/odpowiedź na przemoc.</p>	
<p>6. Czy policja wydawała ostrzeżenia przed użyciem przemocy?</p>	
<p>7. Czy w sytuacjach, gdy policja używała siły w odpowiedzi na przemoc/użycie siły, stosowano rozróżnienie na osoby, które stosują przemoc, i na te, które są pokojowe?</p>	
<p>8. Czy były prowadzone jakieś negocjacje z demonstrantami/ demonstrantkami lub kontrademonstrantami/ kontrademonstrantkami? Czy był obecny zespół antykonfliktowy?</p>	

<p>9. Opisz wszystkie przypadki zatrzymania, legitymowania, wręczenia mandatów, które zaobserwowałeś/aś. Czy policja podawała powody dokonywania czynności operacyjnych?</p>	
<p>10. Jak policja/inne służby zachowywały się wobec organizatorów i uczestników/uczestniczek zgromadzenia/</p>	
<p>11. Przedstawiciele/przedstawicielki mediów? Jak reagowano na zaczepki, zachowania agresywne?</p>	
<p>12. Jak policja/inne służby zachowywały się wobec obserwatorów/obserwaterek Amnesty International? Czy dopuszczali obserwatorów/obserwatorki do wszystkich obszarów obserwacji?</p>	
<p>Uwagi dodatkowe:</p>	

Amnesty International jest globalnym ruchem ponad 7 milionów ludzi, którzy niesprawiedliwość na świecie traktują osobiście. Razem zmieniamy świat, by każdy mógł korzystać ze swoich praw.

Chcemy świata wolnego od dyskryminacji, gdzie podczas konfliktów zbrojnych ludzie są pod ochroną, a winni naruszeń praw człowieka są osądzeni.

W swoich działaniach kierujemy się uniwersalnością i niepodzielnością praw człowieka, bezstronnością oraz niezależnością, solidarnością międzynarodową i skutecznymi działaniami na rzecz konkretnych osób, których prawa zostały złamane.

Dzięki skutecznym badaniom, rzecznictwu, kampaniom, akcjom i edukacji oddajemy oprawców w ręce sprawiedliwości, zmieniamy opresyjne prawa i uwalniamy ludzi więzionych za wyrażanie swojego zdania.

Stowarzyszenie Amnesty International

Plac Lelewela 8

01-624 Warszawa

amnesty@amnesty.org.pl

www.amnesty.org.pl

© Stowarzyszenie Amnesty International

Warszawa 2020

